

Лекція 7

БІРЖОВІ АКТИВИ

- 7.1. Класифікація біржових активів.
- 7.2. Характеристика біржових активів.
- 7.3. Біржові фінансові інструменти.

Ключові слова: біржові активи, речові біржові товари, фінансові інструменти, біржові товари, товарознавство біржових товарів

7.1. Класифікація біржових активів

Біржовий актив – це товар, що є об’єктом біржової торгівлі. Не будь-який з числа існуючих в економіці активів може продаватися і купуватись на біржі, а лише той, який відповідає певним вимогам.

По-перше, біржова торгівля проводиться за відсутності товару. Відповідно, актив, що продається і купується на біржі має бути стандартним, тобто, відповідати встановленим вимогам по якості, кількісним параметрам. Стандартизація біржових товарів робить їх взаємозамінними по певних групах.

По-друге, біржі торгують тільки великими партіями товарів. Це означає, що біржовий товар характеризується масовістю випуску.

По-третє, біржова торгівля характеризується вільним ціноутворенням. Тому до біржових товарів відносяться лише ті, на які може вільно встановлюватись ціна. У світовій практиці виділяють дві основні групи товарів:

- речові;
- неречові.

Кожен з названих класів повинен відповідати низці вимог (рис. 7.1.):

- масовість;
- стандартність;
- вільне ціноутворення.

На біржовому ринку постійно відбувається оцінювання вартості реальних товарів, цінних паперів, валюти та інших фінансових інструментів.

Світова біржова практика трактує поняття біржовий актив досить широко, що викликано з віднесенням до цієї групи не тільки, власне, фізичних активів, а й багато чисельних контрактів фінансової інженерії.

Діюче у вітчизняній практиці визначення поняття «біржовий товар» – це не вилучений з обігу біржовий актив певного класу і якості (якісних характеристик) або стандартний договір чи інший контракт, що гарантує право на використання цього активу і допущений у встановленому порядку до біржових торгів (купівлі-продажу через біржову платформу) потребує доповнення і внесення змін.

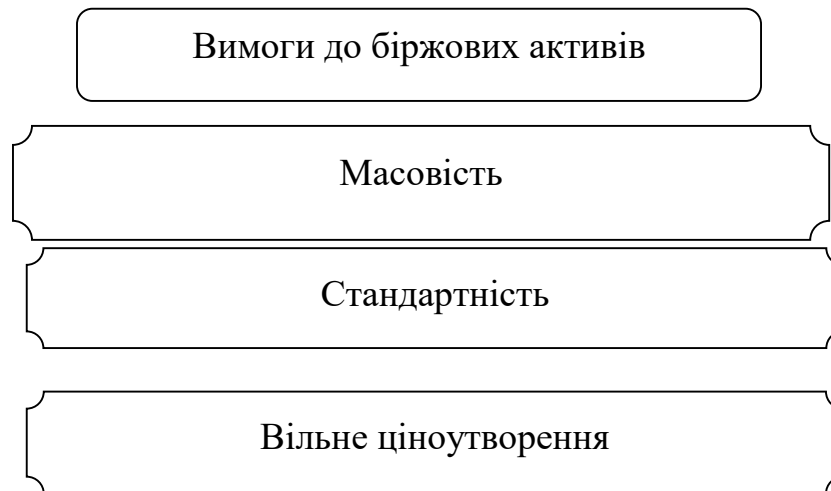

Рис. 7.1. Перелік вимог до біржових товарів

Вище наведене визначення можна розглядати, як таке, що цілковито відображає сутність. Нині потрібно врахувати ті величезні зміни, що відбулися за останні роки відносно категорії реальний товар у номенклатурі біржових товарів.

Якщо звернути увагу на такі види біржових активів, що сьогодні торгуються на біржах, як індекси зведених біржових цін, деривативи на погоду, відсоткові ставки за державними облігаціями стає досить зрозумілим, що характеристики не відповідають приналежності до біржового товару. Якщо розглянути визначення такого біржового товару, як індекс цін – це число, що відображає поточний стан цін на біржові товари певного виду активу, а отже торгівля індексом базується на прогнозуванні зміни цін загалом на ринках, а не ціни одного виду товару. Це стосується і процентних ставок за державними видами облігацій.

У той же час технологія біржової торгівлі інструментами фінансової інженерії не відрізняється від торгівлі речовими товарами та фінансовими інструментами. Беручи до уваги наведену аргументацію, потребує уточнення поняття «біржовий актив».

Біржовий актив – це реальний актив, валюта, цінні папери, інструменти фінансової інженерії, що відповідають затвердженім вимогам торгівлі на біржах.

Виокремлюють три основні види біржових активів (рис. 7.2.):

- речові;
- фінансові інструменти;
- іноземна валюта.

У кожному із названих видів не всі біржові активи можуть стати об'єктом торгівлі на біржах, а лише ті, що відповідають затвердженім вимогам.

У процесі розвитку біржової торгівлі кількість біржових активів збільшується і ускладнюється, у першу чергу це стосується групи цінних паперів. З впровадженням відсоткових ф'ючерсів, ф'ючерсних контрактів на фондові індекси перелік груп різко збільшився.

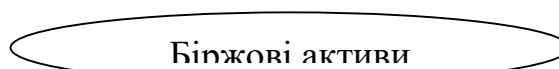

Рис. 7.2. Види біржових активів

Об'єктами біржової торгівлі, поряд з реальними товарами, цінними паперами все більшою мірою стають інструменти фінансової інженерії, що обумовлено нестабільністю світової економіки. У минулому столітті провідне місце в біржовій торгівлі належало контрактам з реальним товаром, а нині частка контрактів з фінансовими інструментами, у світовій біржовій торгівлі, стала переважаючою.

Якщо зробити спробу чітко сформулювати визначення біржового товару, то до них слід віднести не вилучений з обігу товар певного виду і якості, а також стандартний контракт на вказаний товар, допущений до обігу на біржі згідно з правилами біржової торгівлі. На сучасних біржах торгівля здійснюється понад 70 найменуваннями товарного асортименту реального товару і 168 – на ф'ючерсних та фондових біржах.

Біржова практика беручи до уваги реалії глобалізації економіки, а також прискорене розширення міжнародної біржової торгівлі, уточнила класифікацію біржових інструментів, виділивши сім основних груп, а саме:

1. Сільськогосподарська продукція і сировина:
 - зернові культури (пшениця, кукурудза, ячмінь, жито, овес, рис, сорго);
 - олійні (соя, пальма, соняшник, ріпак, бавовна, льон);
 - сировина сільськогосподарського виробництва та текстильна (бавовна, вовна, джут, пряжа);
 - натуральний каучук;
 - тютюн;
 - шкури тварин;
 - живі тварини (ВРХ, свині).
2. Продовольчі товари:
 - кава, какао боби, чай;
 - масло вершкове, сухе молоко;
 - заморожені курчата, індики;
 - м'ясо (яловичина та свинина, тушки, напівтушки);
 - цукор;
 - рослинні олії;
 - яйця;
 - концентрат помідорів;
 - крохмаль;
 - борошно;
 - арахіс;
 - вино;
 - концентрат апельсинового соку.
3. Лісоматеріали:

- пиломатеріали;
 - пиляний ліс;
 - круглі лісоматеріали;
 - ліс тесаний;
 - плити на основі целюлозних волокон.
4. Кольорові та дорогоцінні метали:
- золото, срібло, платина, паладій, алюміній, цинк, мідь, олово, нікель, свинець, брут.
5. Енергоносії:
- сира нафта;
 - бензин;
 - дизельне паливо;
 - газ скраплений;
 - газ звичайний;
 - вугілля;
 - мазут;
 - електроенергія.
6. Фінансові інструменти:
- цінні папери та відсоткові ставки;
 - акції;
 - фондові індекси провідних бірж;
 - облігації, зобов'язання та векселі казначейства США та інших держав Європи й Азії, депозитні сертифікати банків;
 - відсоткові ставки.
7. Похідні фінансові активи:
- біржові індекси;
 - форварди, ф'ючерси, опціони, відсоткові свопи;
 - інструменти фінансової інженерії:
 - коротко та довготермінові відсоткові ставки;
8. Валюта:
- американський, австралійський та канадський долар, британський фунт, євро, японська ієна;
 - вклади в євродоларах;
 - деривативи валютні;
 - свопи валютно-відсоткові, золотовалютні, опціон кванто.

7.2. Характеристика біржових активів

Однією з основних ознак якого є простота і стандартизованість асортименту та якості. У процесі розвитку біржової торгівлі сформувалися чіткі вимоги до характеристики біржового активу.

Кожна біржа має право самостійно встановлювати перелік активів, що є об'єктом біржового торгу. Так, згідно із діючими нормативно – правовими актами, кожна біржа самостійно розробляє, вимоги до біржових активів беручи

до уваги показники державних стандартів, затверджувати власний перелік товарів, що допускаються до торгівлі на біржі.

Базовий актив має відповідати таким вимогам:

- характер масового виробництва та споживання, широке коло споживачів та велика кількість виробників;
- стандартність або відповідність встановленим вимогам щодо характеристик, передбачених чинним законодавством, якості, транспортування і виміру, умов зберігання. Це означає, що актив має легко стандартизуватися, для щоб його можна продавати за різними зразками чи технічними характеристиками без обов'язкового огляду;
 - взаємозамінність у межах певних видів і груп;
 - транспортабельність;
 - довге зберігання;
 - незалежність якісних характеристик активу від конкретного споживача;
- змінність цін.

Таким чином, підсумовуючи, можна стверджувати, що біржовий товар є масовим, однорідним, кількісно та якісно стандартизованим, взаємозамінним, знеособленим і, з огляду на високий рівень попиту і пропозиції, ним торгують у великих обсягах, що дає змогу встановити реальну ринкову (рівноважну) ціну. Активи, що не відповідають переліченим вимогам відносяться до позабіржових і торгівля ними не може здійснюватися на біржі.

Як відомо, до товарів, що торгуються на біржі відносяться також і стандартні біржові контракти, у відповідності до правил біржової торгівлі, вони стандартизовані і містять встановлену біржею однакову кількість товару стандартного гатунку, типу, марки (біржова одиниця, партія, лот, що відповідають або місткості транспортних засобів або є традиційними за обсягом та вагою) і регламентують терміни його поставки. Зазвичай, біржовий актив є сировиною або напівфабрикатом, основною класифікаційною ознакою якого є те, що він проходить, як правило, лише первинну технологічну обробку. Готова до споживання продукція промислового виробництва, товари широкого вжитку, машинно-технічна продукція не може бути предметом біржової торгівлі через їх різноманітність, швидку зміни технічних характеристик та можливого рівня монополізації виробництва і збуту. Регулювання обсягів виробництва цих товарів у великій мірі залежить від бажання виробників і через цей механізм вони мають можливість впливати на рівень ціноутворення.

Покращення обігу біржових товарів і, відповідно, укладання угод із ними сприяє стандартизації основних умов контрактів. Необхідно підкреслити, що стандартизація є основною умовою автентичності біржового активу. Через стандартизацію біржового товару досягається важливий економічний результат, а саме: демонополізація умов виявлення попиту і пропозиції на товар.

Стандартизованість активу дає можливість здійснювати реалізації товару не під час огляду його зразків, а за технічним описом. Обов'язковою умовою біржової торгівлі є реалізація товарів з відносно невисокою монополізацією виробництва чи споживання, що забезпечує наповнення ринку продукцією різноманітного асортименту.

Сьогодні всі стандарти поділяють на «обов'язкові» (державні) і «добровільні» (приймаються самими виробниками). У більшості країн переважають добровільні стандарти. Але слід врахувати наступну особливість, що коли на якийсь товар не існує стандарту, його не можна продати або ввезти за межі країни без перевірки його відповідності стандарту. У випадку, коли стандарт уже прийнятий державою, то перевірку здійснюють лише ті організації, які одержали на це дозвіл від держав, що, в свою чергу, призводить до ускладнень у проведенні торгових операцій.

При допомозі стандартизації біржа досягає усереднення якісних характеристик товару, ліквідуючи одиничні ознаки. Тобто, досягається ефект знеособлення товару або відбувається процес фунгібілізації біржового обігу. Це одна з особливостей біржового товару, що суттєво відрізняє біржу від аукціону, ярмарку. Таким чином, лише за умови максимальної знеособленості, взаємозамінності, цінової градації, демонополізації, стандартизований актив стає біржовим. У випадку не відповідності вказаним критерієм його класифікують, як аукціонний або ярмарковий. Кількісна і якісна стандартизація об'єктивно формує принципово нову фазу просування продукції на ринок. Необхідно підкреслити, що кількісна стандартизація партій одного і того самого активу забезпечила їх замінність, а якісна стандартизація дозволяє введення базисного сорту для цінової стандартизації, що перетворює товар у біржовий.

До основних класифікаційних ознак стандартизованого біржового активу необхідно віднести (7.3.):

- якісну стандартизацію, що забезпечує зіставленість сортів і типів товару відповідно базисного сорту визначення;
- кількісну стандартизацію партій однотипного товару, що дозволяє здійснювати їх зіставленість за обсягами;
- цінову «стандартизацію», що призводить до встановлення реальної ринкової ціни за мінімізації впливу монополії на біржовій «долівці».

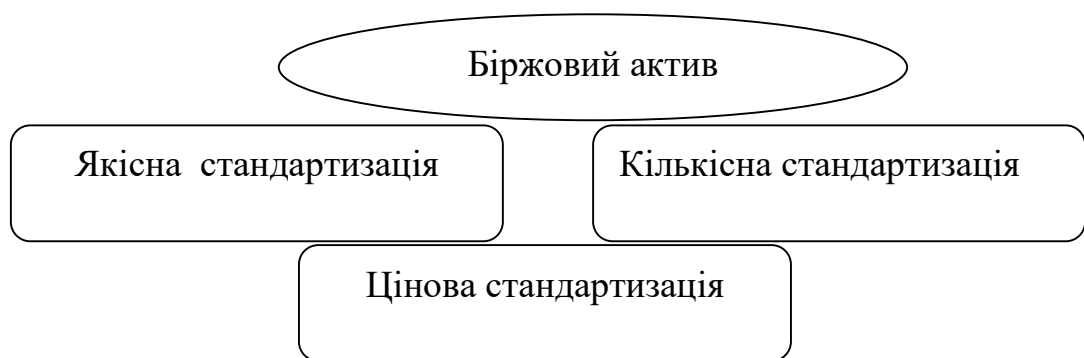

Рис. 7.3. Класифікаційні ознаки біржових активів

Особливістю біржової торгівлі є відсутність самого товару на біржі під час торгів, в цій ситуації якісна стандартизація біржового активу висуває підвищені вимоги до торгівлі товарами за описом їх якості або зразків та пропонує обов'язкову зіставленість їх якісних характеристик. Враховуючи різноманітність біржових торгів, цього досягти дуже складно під час біржової торгівлі. У зв'язку з цим, на кожний вид товару встановлюється базисний сорт,

що максимально характеризує його властивості й, відповідно, визначається також ціна базисного сорту, що максимально відображає споживчі якості товару цієї групи.

Така технологія визначення кількісної та якісної характеристики біржового активу (стандартизованої) виключає необхідність його пред'явлення. Торгівля на біржі висуває підвищені вимоги до інформації про якість товару. Одною з яких є повнота інформації, її достовірність, єдність усіх учасників в оцінюванні якості представленого товару. Одним із джерел, що містить достовірну інформацію про якість продукції є нормативно-технічна документація (стандарти, технічні умови тощо). Досвід здійснення біржових угод показує, що наявність цих документів не завжди гарантує задоволення вимоги покупців. З метою зниження ризику невиконання біржових угод щодо якості товару у практику біржової торгівлі запроваджено представлення сертифікату, що дає уявлення про товар та незалежне оцінювання його якості.

Сертифікація згідно із законодавчими вимогами – це процедура, за допомогою якої в уставленому порядку визнаний орган документально засвідчує якісні параметри продукції, систему якості, систему управління якістю, систему управління довкіллям встановленим вимогам законодавством. Для оцінювання якості біржових активів прийнято використовувати наступні документи:

- стандарти, технічні умови, нормативно-технічні інструкції, на які посилаються в біржових договорах;
- сертифікати відповідності або свідоцтва про визнання відповідностей продукції встановленим вимогам стандартів, технічним умовам, будівельним нормам і правилам, санітарним нормам і правилам, іншим нормативним документам чинним у країні;
- забезпечення сертифікації систем якості, як підтвердження спроможностей виробників забезпечувати високу якість продукції упродовж всіх стадій виробництва, транспортування, зберігання, реалізації.

Таким чином, сертифікати – це документи, якими біржа визнає продукцію підприємства і дозволяє реалізувати її, одночасно порядок взаємовідносин між біржею та виробником. Основними завданнями сертифікату є:

- забезпечення допусків на біржових торгів активів, що відповідають вітчизняним та світовим стандартам;
- забезпечення можливості брокеру та його клієнтам оперативно отримувати інформацію про характеристику активів;
- розширення збуту біржових активів.

Крім кількості і якості у біржових контрактах стандартизовано також і такі показники, як розмір величини партії товару, що називаються лотами, які відповідають місткості транспортних засобів. Партія чи лот може бути кратною біржовій одиниці. На об'єднаній групі Чиказьких бірж одиниця на зернові становить 5 тис. бушелів (понад 120 тонн), великої рогатої худоби – 34 голови. На Лондонській біржі металів – біржова одиниця цинку, міді, свинцю складає 25 тонн, олова – 5 тонн, натурального каучуку – 5 т стандартного активу. На європейських біржах зерновий лот – це 50 тонн.

У нашій країні згідно діючих норм 1 лот пшениці має обсяг вагонної партії 60 т, а для соняшникової олії він становить 60 т, що дорівнює місткості залізничної цистерни.

Жорстко регламентуються правилами біржової торгівлі кількісні параметри, відхилення від встановлених ваги або обсягу, що не може перевищувати трьохпроцентної межі.

З метою активізації збільшення торгового обігу, залучення максимального числа торговців біржі намагаються організувати торгівлю таким чином, щоб максимально полегшити виконання біржових угод.

Поставка біржових товарів здійснюється лише на стандартизовані місця, що затверджені правила біржової торгівлі конкретної біржі. До них можуть бути віднесені склади, елеватори, сховища, банки, що мають спеціальну угоду з біржею й відповідають визначеним критеріям. Місця їх розташування, як правило, вибираються недалеко від біржі, а у виключних випадках воно може знаходитися навіть в інших країнах.

Такі склади повинні відповідати наступним вимогам:

- надавати послуги біржам передбачені угодами;
- надавати тарифи всіх витрат пов'язаних із обробкою та логістикою вантажів;
- вивозити актив із складу лише при наданні сертифікатів – складських свідоцтв, за якими здійснюють всі операції на біржах та проводяться розрахунки;
- повідомляти біржі про зміни власників складу;
- відповідно до законодавчих вимог, що регулює біржову діяльність, здійснювати облік, складати звіти, дозволяти необхідні інспекції;
- забезпечувати повноцінне зберігання активів.

Поряд з стандартизацією таких важливих показників як якість, термін і місце постачання, величина контракту, умови розрахунку, можливе відхилення фактичної ваги партії від зазначеного в складському посвідченні, деякі біржі світу, особливо в США, законодавчо стали обмежувати розмір коливань цін.

Як показує торгівельна практика цих бірж, вони протягом дня регулюють максимально допустимі коливання цін. Можливі відхилення ціни вгору чи вниз установлюються в залежності від рівня цін закриття біржі в попередній день. Цей захід спрямований, передусім, для запобігання на біржі паніки, а також для того щоб торговці мали можливість проаналізувати вплив тих чи інших факторів, упорядкувати процес розрахунків та попередити невиправдане банкрутство.

Необхідно відзначити, що від п'яти до двадцяти відсотків світової торгівлі речовими товарами здійснюється на біржовому ринку (рис 7.4).

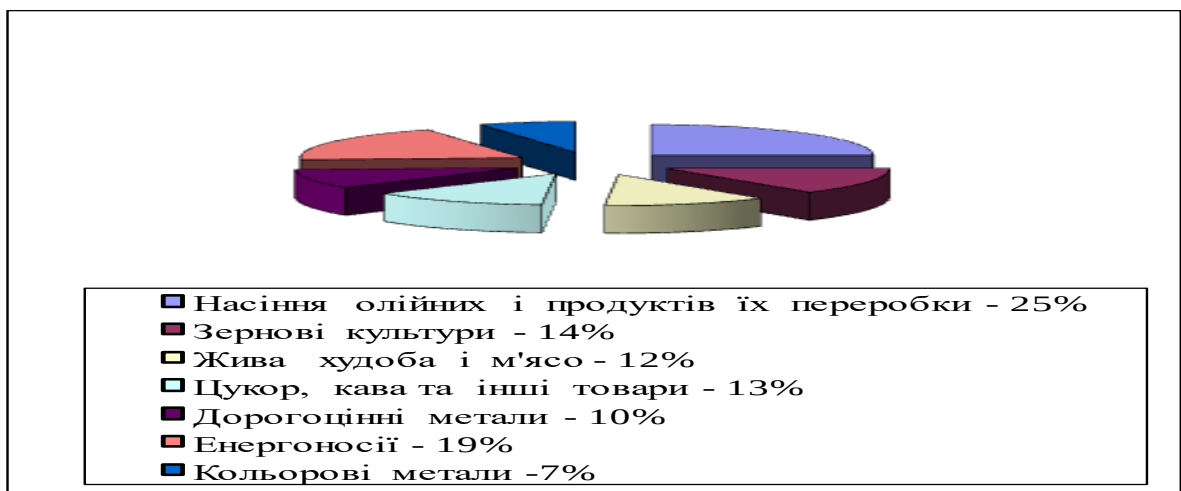

Рис. 7.4. Структура біржових активів на біржовому ринку

Узагальнюючи характеристики речових біржових активів, номенклатура їх включає 67 видів. До них відноситься також агропромислова сировина, різні види металів, продовольчих активів, нафтопродукти та інші види активів.

7.3 Біржові фінансові інструменти

Переважаючим активом, що торгується на світовому біржовому ринку, є фінансові інструменти.

Визначення поняття фінансового інструменту багатогранне, а їх тісний зв'язок і взаємовідносини постійно змінюються. Економічні відносини в ринковій системі складні, постійно видозмінюються і розвиваються, що, в свою чергу, породжує нові форми цих інструментів.

Фінансові інструменти являють собою один із різновидів ринкових продуктів фінансового походження, що зараховують: інструменти грошового обігу, відсоткові форвардні контракти, цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), строкові контракти на обмін залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що надають права на купівлю або продаж будь-яких із зазначених фінансових активів, у тому числі тих, що виражають грошову форму оплати (відсоткові та курсові опціони).

Серед великого переліку інструментів особливе місце займають цінні папери, що торгуються лише на власному ринку. Вони не мають ні речової, ні грошової споживчої вартості, а в широкому розумінні представляють документи, що продаються і купуються на відповідному ринку.

Цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право власності чи відносин позик, визначають взаємини між особами, які їх випустили, та їх власниками і передбачають, як зазвичай, виплати доходів у вигляді дивідендів та відсотків, а також можливу передачу грошових та інших прав, що впливають з даних документів, іншим учасникам.

Цінні папери виконують наступні важливі для суспільства функції:

- перерозподіляють кошти (капітал) між галуззю і сферами економіки, територіями та країнами, групами та верствами населення, сферами економіки та населенням і державою;

- встановлюють певні додаткові права щодо їх власників (крім права на капітал), наприклад право щодо участі в управлінні та деякі переваги у певних ситуаціях на відповідну інформацію, тощо;

- забезпечують отримання прибутку на капітал, повернення цього капіталу та ін.

Як економічна категорія цінні папери несуть в собі відповідні характеристики (рис. 7.5.):

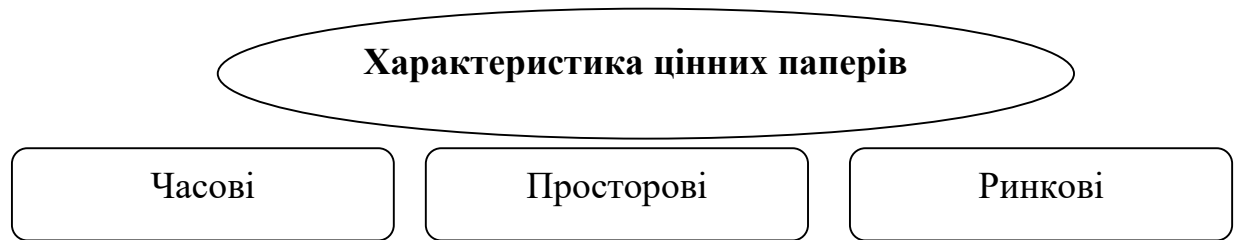

Рис. 7.5. Характеристики цінних паперів

Часові:

- терміни існування цінних паперів: коли випущені в обіг, а також на який період (або безстроково);

- походження: цінні папери є похідними від своєї первісної основи (товару, грошей) або від інших цінних паперів.

Просторові:

- форма випуску: документарна або бездокументарна, комісійні цінні папери можуть бути виключно в документарній формі;

- національна приналежність: цінний папір іноземний або вітчизняний;

- територіальна приналежність: у якому регіоні країни випущені цінні папери.

Ринкові:

- типи активів, покладені в основу цінних паперів або їх вихідна основа (товари, гроші, сукупні активи фірми тощо);

- форми володінь: цінні папери на продавця або на конкретну особу (юридичну, фізичну);

- форма випусків: на пред'явника, іменні або ордерні;

- форма власності (види емітентів), тобто хто їх випускає на ринок цінних паперів: держава, приватні особи, корпорації;

- характер обіговості: вільне обертання на ринку або встановлені обмеження;

- економічна сутність з погляду на те, що надає цінний папір для власника;

- рівень ризиків: високий чи низький;

- наявність прибутків: виплачується за цінними паперами прибуток чи ні;

- форма вкладення коштів: під час купівлі цінних паперів гроші беруться в борг або набувається право на власність.

До особливих властивостей цінних паперів необхідно віднести – можливість обміну їх на гроші найрізноманітнішими способами (погашення, купівля-продаж, повернення емітента, переуступка тощо). Їх також можна використовувати в розрахунках, зберігати протягом кількох років, передавати в спадщину, дарувати, віддавати в заставу.

На початку свого існування цінні папери випускали лише в паперовій формі (звідки і пішла їхня назва – папір), а їх ціна визначалась у відповідності до вартості паперових грошей, що характеризувалась зазначеною на них сумою або ринковим шляхом. Нині з'явилася нова форма існування цінного паперу – бездокументарна. Впровадження бездокументарної форми цінного паперу обумовлена:

- збільшенням кількості їх в обігу, особливо таких видів, як акції та облігації;

- закріплення за власником цінного паперу багато прав, що можуть здійснюватися незалежно від його форми;

- прискоренням та здешевленням їх обігу в частині розрахунків, передачі від одного власника до іншого, збереження й обліку, оподаткування та ін;

- змінами в структурі всієї сукупності цінних паперів, що можуть бути в обігу (зокрема із збільшенням кількості іменних цінних паперів на пред'явника).

У класифікації цінних паперів виділяється два види – це іменні і на пред'явника. Різниця в них заключається практично лише в назві так, як в іменному цінному папері ім'я власника обов'язково зафіксовано в бланку і реєстрі, а на пред'явника – не реєструється.

Розрізняють також грошові й інвестиційні (капітальні) цінні папери. Головна особливість вказаних паперів заключається в тому, що вони водночас можуть виконувати функції грошей, а також слугувати інструментом короткотермінового інвестування капіталу з метою отримання прибутку.

До грошових цінних паперів відносяться комерційні і фінансові векселі; банківські акцепти; короткотермінові комерційні цінні папери; короткотермінові ощадні і депозитні сертифікати, що емітуються банками різних типів; казначейські векселя, що емітуються урядом на термін до одного року. Всі операції з грошовими цінними паперами можуть здійснюватись лише в межах кредитно-банківської системи.

Стосовно інвестиційних цінних паперів, то до них відносяться: акції, коротко- та довготермінові облігації уряду, місцевих органів влади, промислових корпорацій, банків, паї кооперативів, інвестиційні сертифікати. Роль цих цінних паперів заключається в створенні додаткового капіталу для фінансування виробництва.

Цінні папери за виглядом та їх засобом випуску поділяють на: основні, де записане основне майнове право або вимога та допоміжні, що підтверджують додаткові права. До речі, допоміжні обертаються на ринку незалежно від основного цінного паперу .

Залежно від характеру операцій і угод, а також цілей їхнього випуску, цінні папери поділяють на: комерційні, що обслуговують процес товарообігу та майнові угоди (векселя, чеки, коносаменти, складські, заставні свідоцтва, та ін.);

фондові, що обертаються на фондовій біржі, а також ті, що включені в позабіржовий обіг.

Аналізуючи вимоги, що пред'являються до біржових активів, легко переконатися, що цінні папери за своїми характеристиками повністю їм відповідають і є класичним біржовим товаром.

Беручи до уваги такі характерні особливості біржових товарів, як масовість, стандартність, взаємозамінність, репрезентативність ще раз переконуємося в повній приналежності цінних паперів до біржового ринку.

Загальна маса цінних паперів, що обертається на ринку є досить репрезентативною. Відповідність щодо емітованих цінних паперів вимогам, передбаченим чинним законодавством, робить взаємозамінними їх і стандартними у межах зазначених груп та видів. Важливою обставиною, що характеризує цінні папери як біржовий актив є відмінність від інших цінних паперів.

Цінні папери мають ще одну властивість – це змінюваність цін на ці папери. Фондова біржа може забезпечити саме таку концентрацію попиту і пропозиції цінних паперів, що надає змогу встановити ціни на ті, що реально відображають економічну ситуацію.

Цінні папери, як категорію біржового активу умовно поділяється на два великих класи, в залежності від того на що розповсюджується майнове право:

- основні цінні папери (первинні цінні папери);
- похідні цінні папери.

До основних цінних паперів відносять ті папери, в основу яких покладено майнові права, передусім це товар, гроші, капітал, майно, різні види ресурсів. Самі ж основні цінні папери діляться на дві підгрупи: первинні і вторинні.

До первинних цінних паперів відносяться ті, що засновані на активах, до яких входять самі цінні папери. До вторинних цінних паперів належать ті, що випускаються на базі первинних цінних паперів, а саме: цінні папери на самі цінні папери; варанти на цінні папери; депозитарні розписки тощо.

Уточнення змісту похідного цінного папера вказує, що це:

- бездокументарна форма вираження майнових прав (зобов'язань), що виникає через зміну ціни, закладної в основу цінного паперу біржового активу;
- цінний папір на ціни активів, товарів (нафту, зерно, м'ясо, золото тощо), базових цінних паперів (індекси акцій, облігацій), кредитних активів (відсоткові ставки), валютного ринку (валютні курси).

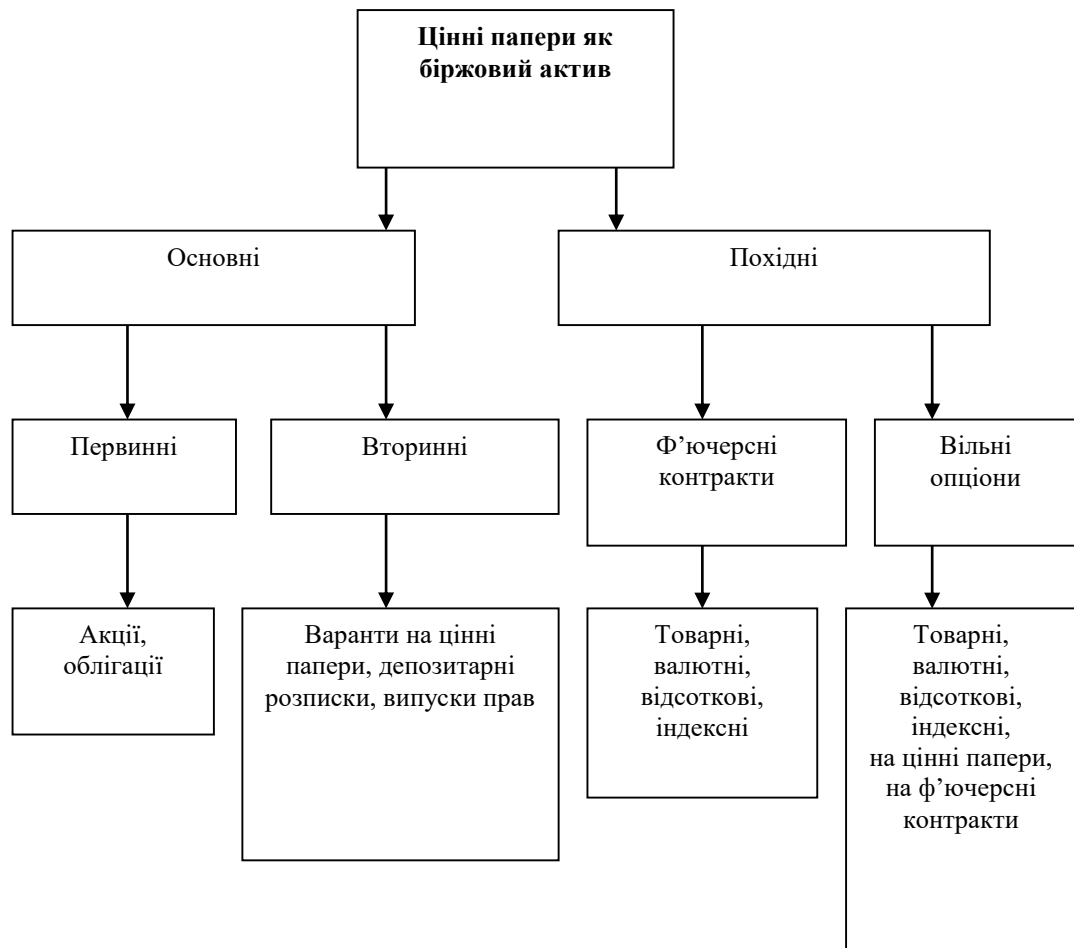
До похідних цінних паперів також відносяться: товарні, відсоткові, валютні індекси й опціони.

Більшість видів цінних паперів належать до ринкових товарів, що вільно продаються і купуються не тільки на біржі але й поза нею. Такі папери можна визначити, як неринкові і вони не можуть бути біржовим активом. Не можуть продаватися на біржі й цінні папери, що емітовані в обмеженому обсязі. Для того щоб стати біржовим активом ті чи інші цінні папери можуть бути випущеними в обіг у обсязі, достатньому для забезпечення щоденного попиту і пропозиції цих паперів на біржі.

Проте є цілий ряд цінних паперів, обіг яких обмежений і їх можна продати лише емітенту і то через обумовлений термін або цінні папери випущені в обсязі, що не забезпечує ринкове ціноутворення на них.

Загалом перелік цінних паперів, що торгуються на фондових бірж світу, виглядає таким чином (рис. 7.6).

Рис. 7.6. Види цінних паперів на фондових біржах

Всі ці цінні папери вважаються не ринковими і не можуть стати біржовим товаром.

До групи активів, що класифікуються як біржові належить також і валюта.

За відсутності єдиного платіжного засобу, що можна використовувати при здійсненні чисельних міждержавних боргово-фінансових операцій виникає необхідність обміну національних валют між собою. Під терміном «валюта» розуміють грошові одиниці кожної країни, наприклад доллар США, швейцарських франк, канадський долар, японська ієна, шведська крона, українська гривня.

Для здійснення операції з купівлею чи продажем валюти необхідно мати чітке уявлення про вартість кожної з них.

Співвідношення між двома валютами, на основі якого відбувається обмін однієї на іншу називається валютним курсом, іншими словами, ціною, за якою можна продати чи купити валюту однієї країни, виражену у курсі валюти іншої країни. Попит і пропозиція на відкритому необмеженому ринку визначає валютний курс або він встановлюється державою.

Як відомо, попит і пропозиція на валютному ринку постійно змінюються, відповідно до цих змін міняється і курс валюти. Курс валюти, пропозиція якої обмежена, підвищується, а при надлишковій пропозиції – падає.

Під час визначення курсу валюти часто застосовують пряме й непряме котирування. Нині найбільш поширене – пряме котирування, при якому сума іноземної валюти в 100 одиниць стає основною для визначення розміру відповідної суми національної валюти. Наприклад, курс української гривні до американського долару – 2600,5001 означає, що за сто доларів можна придбати 2600,5001 українських гривень.

Непряме котирування – це коли для визначення вартості національної валюти застосовують певну кількість одиниць іноземної валюти. Як правило, валютний курс визначають з точністю до 1/10000, тобто до четвертого знака після коми.

Необхідно враховувати, що курси різняться і в залежності від цього, відбувається купівля чи продаж валюти. Наприклад:

- Банк купує валюту за курсом покупців. Наприклад, курс 73,5305 швейцарських франків за 100 українських гривень означає, що банк готовий купити 100 гривень, за 73,5305 швейцарських франки. Отже, за одиницю іноземної валюти продається певна кількість національної валюти, розміром якої є змінна величина.

- Банк продає валюту за курсом продавців. Наприклад, курс продавців 78,5505 швейцарських франків за 100 гривень означає, що банк готовий продати 100 українських гривень за 78,5505 швейцарських франки. Різниця, що виникає у спреді продавця і покупця застосовується для покриття витрат банків і називається банківською маржею. У кожному конкретному випадку розміри валютних спредів залежить від місця і часу проведення операції. Різниця між курсами покупця і продавця для основних валют скоротилася, що обумовлено прискоренням впровадження комп'ютерної техніки і значного збільшення обігу валютної торгівлі.

Для економічного аналізу часто використовують середній курс, який розраховують, як середнє арифметичне між курсами покупця і продавця. Повідомлення про такий курс щодня можна зустріти у засобах масової інформації, проте в житті він не існує.

В умовах, коли при здійсненні валютних операцій не має можливості визначити курс валюти шляхом прямого котирування, використовують крос-курси, що є котируванням двох іноземних валют, при цьому жодна з цих валют не є національною валютою учасників угоди.

Якщо, наприклад, швейцарський банк хоче отримати курс швейцарського франка до шведської крони, то, беручи до уваги курси обох валют до долара США, банк може вивести крос-курс швейцарського франка до шведської крони:

10 швейцарських франків = 100 шведських крон;

3,7946 шведських крон = 1 долар США;

1,9872 швейцарських франків = 1 долар США;

100 шведських крон = 52,3692 швейцарських франків.

Біржова торгівля валютою може здійснюватися лише при умові вільної (або часткової) конвертації, тобто відсутності державного обмеження на її купівлю-продаж населенням та організаціями.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення біржовому активу.
 2. Які основні види біржових активів ви знаєте?
 3. Дайте характеристику біржових активів, що входять до групи “сільськогосподарська продукція та сировина”.
 4. Назвіть загальні вимоги до біржових активів.
 5. Які суспільно важливі функції виконують цінні папери?
 6. Що забезпечує стандартизація біржових активів?
 7. Дайте опис біржових фінансових інструментів.
 8. Перерахуйте основні види біржових інструментів на вітчизняних біржах
1. Чи відповідають види біржових активів на вітчизняному ринку загальноприйнятим на світових біржах?